

BÄCKBY

Bäckby Storgård i text kallad nr 1. Okänt årtal

Bäckby Lillgård i text kallad nr 2. Okänt årtal

Namnet Bäckby har gården har gården har gården givetvis redan vid dess bebyggelse fått av bäcken som rinner genom dess ägor och tätt förbi gårdens smedja. Tillägget by kan man kanske förmoda att den fick då den bestod av 2 st gårdar, nämligen Storgården som var ett Rusthållar hemman samt Lillgården vilken var en cronogård och senare academigård. Nu är bäcken liten och obetydlig

, men ännu i sen tid har den varit så stor att vakt måst sättas där vid vårflodstider, då risk fanns att bäcken skulle ta bron med sig.

Trots sin obetydlighet nu är bäcken känd redan på 1600-talet och omnämnd 1928 i en beskrivning över Lundby församling "En bäck kommer från Bäckby, löper ner över långängen och allmennevägen söder åt Capellan gamla och sedan östan ladegården (Johannesberg) in i mälaren". Den får senare sitt namn Capellbäcken.

Bäckby gårds ålder vet man inte, gårdsnamn vilka sluta på -by anses yngre än de som slutar på -sta. "Byborna" anser Harry Ståhl i "Västerås traktens ortnamn" vara avsondrade från någon "sta-by", i fallet Bäckby troligen från Tjur, säger han.

Hallsta är närmaste sta-by till Bäckby, norr om gården sett från kyrkan, vilken var en självklar mitt punkt förr. Därmed hör Bäckby till "gårdarna i norr", dit hör också Tjur, Hellby och i någon mån Skälby. De ligger som norr om ett vatten som väl också funnits där tidigare.

Långängen synes ha varit en naturlig skiljegräns mellan nord och sydlig bebyggelse och gårdarna ligga som på stränderna. Långängen är lägsta området på slätten, det som sist höjde sig över vattnet. Sänk är den ända in i vår tid, ty i vårflodstider har slätten liknat en sjö ännu vid sekelskiftet 1900.

Bäckby har sträckt sina ägor nästan ända ned till nuvarande järnvägen. Floran i Bäckby ängar och backar är ymnigare än själva slätten och då särskilt i den så kallade Sörängen och där omkring.

I fogderäkenskaperna betecknas Bäckby som skattegård, en av de åtta då i Lundby. Detta gäller Storgården nr 1, Lillgården nr 2 är samma tid 1539 och 1540 "kyrkolann" d.v.s den hör till kyrkan och har en arrendator som brukar jorden.

Den första gången Bäckby omtalas är 1399 och då i så kallade räfsetingsdomarna. Där står "Laurens Ödbiörnason i Bappeby återfår jord från Oluff Dyckn och den jorden utgör 5 öresland (öresland=tunnland) och är belägen i Tjur, granngården . Det är Oluff Dyckns arvingar som döms återlämna jorden till Bäckby.

Den 29 oktober 1436 vid Mikaelsmässotinget förekommer någon sorts förrättning med ombud. Där mötas Esbiörn Peterson, Helsingland och "Torbernus in Beckby", denne var siste som "lekman för Västerås stift". Namnet Bäckby har genom åren stavats olika, Beppeby, Begby, Bippi, Bäckeby och Bäppö.

1535 sker en uppbörd kallad "drängehjälpen" där betalar en Olof i Begby 2 mark. Klaraste uppgifterna om gårdars örestal (areal i tunnland) jordägor och

skatter samt vem som betalar skatten finner man i "fogderäkenskaperna" för Västmanland. De äldsta är daterade 1539 och 1540.

Där hittas Bäckby i en "Gärd" – en skattegrupp, vilken i sin tur sorterar under en "Lundbyfjärding", allt detta hörande till en sannolikt mycket gammal uppbördsindelning. "Gärden" hade oftast 6 gårdar, beroende på dess storlek, summan skulle alltid vara lika. Den "Gärd" som Bäckby hör till är Valbo (Vallby) vilken då räknas till Lundby i fråga om "världsliga skatter". Till den "Gärden" hör 3 st St Iliansgårdar, 2 i Lundby och 1 i Dingtuna. Sockengränserna svävade under 1500-talet.

En Oloff Beppison nämns 1546 men endast den gången, om hans ställning i Bäckby är inget bekant. Under 1540-talet indras så gott som alla prebenden av Gustaf Wasa.

1553 framträder en ny man på Bäckby nämligen en som hette Morten, kanske har han även funnits där tidigare, skattdokument finns ej för alla år. Året därpå 1554 är det år då inte mindre än 14 gårdar i Lundby som av Gustaf Wasa "bytas" från Arf och Eget till Cronogårdar och Bäckby är med där. Längre fram kallas Lillgården ändock Arf och Eget.

Skattebonden Morten finns kanske redan 1553, betalar 1563 "brudskatten" avsedd för en av Gustaf Wasas döttrar, Per i Beby likaså. Troligen är han densamme som Peder 1539, fastän många år gått emellan. I ovannämnda räkenskap lämnar Morten tionde av korn, råg och vete "vid pingisdagatid" 1561. Morten är också kvar tio år senare vid taxeringen till Älfborgs Lösen 1571 men med tillägget "Morten Pärz" i Bäckby.

I Lundby kyrkoarkiv längd 1566 för tilldelning av "manfolksbenkerne" för Bäckby norrgård = Storgård, får där sjätte bänken, Lillgården syns inte till. Det är mer som inte syns nämligen kvinnorna. Var de höll hus får vi aldrig veta. Inte förrän c:a 30 år senare 1594, då tycks bristen ha upptäckts. Storgårdens kvinnor tilldelades plats i 6:e bänken och Lillgårdens kvinnor i 10:e bänken.

1575 var Märten och Peder kvar i livet, det vittnar en "tiondelängd" om. Sedan saknas längder mellan 1586-1595, då har en hel del hänt under tiden. De åren har beskrivits som några av de svåraste med missväxt och hungersnöd under flera av 1500-talets sista år räckande över sekelgränsen in på nya seklet.

Det saknas längder mellan 1586-1595 så vad som hände där vet vi inte. Ordentliga längder kom först 1603 och då möts vi av en Hans Hinderson i Bäckby, troligen på Storgården. På Lillgården nämns en Bengt som då kallas kyrkolann. Sedan är det tomt fram till 1617. Det var ingen större ordning ibland.

I längden för tiden 1628-1630 kan man se att även gårdarnas drängar fått sina särskilda "rum" i kyrkan. Bäckby drängar får sina platser "bakom dörren

under tornet på norra sidan". Det är vad som nu kallas vapenhuset. I själva kyrkorummet sitta männen till höger om mittgången och kvinnorna till vänster, något som iaktages allmänt ännu fram vid sekelskiftet 1900. Anmärkningsvärt att det "stods" i bänkarna och det dröjde länge innan sittbänkar i vår mening tillkom i kyrkan.

Domboken 1620 för Tuhundra Härad berättar om en borgare Eric Frantzson

från Västerås som "funnit sin o liggande i Bäckby södergårde och misstänkte Peder Larson att vara vållande till detta eller någon af hans hjon"

I en folklängd från 1636 kommer Per Larsson till Storgården och Bengt Larsson till Lillgården. Antalpersoner på gårdarna är vid denna tidpunkt 29 st över 10 år.

Norra gårdarna i Lundby socken ansågs ligga lämpligt till som "creatures logi", målet med detta var säkerligen Oxbacken och tillfället vid Mårnesso marknad i september varje år. Mårnesso var firandet av jungfru Marias födelse.

1646 är antecknat i jordeboken, "Generalmajor Hans Wachmeister doneras Bäckby den 26 mars 1646 av Drottning Christina". Han innehar även Johannesberg som blir centrum för hans gods i Västmanland. Den som brukar jorden verkar vara en Bengt Erson.

Lillgården har varit academigård från 1624 till 1960-talet. Hans Wachtmeister, ägare av Storgården, avlider 1652 så det blev inget långt ägande för honom. Inte ens i hans livstid kunde hans donerade gårdar behållas på grund av svag ekonomi. Efter hans död har hans hustru och barn rätt att åtnjuta arvet, det som då är kvar, vilket lär ha varit nästan intet. Enligt en Grauer står det 1658 att Hans Wachtmeisters tjenare "åbor" (bor) på gården.

1670 nämns i husförhørsboken en Jacob Nilson "som kan läsa och har en spørsmålsbok" en hustru Karin och 14 personer med husfolk. Efter Jacobs död verkar en Hindrich Erson kommit. Hindrich sitter 1694 i nämnden vid tinget och är med på syner, delningar och jämkningar. Hans första hustru begravs 1688 och hans andra 1706, Anna Persdotter.

Bengt Erson som kom till Storgården troligen 1645 och brukade jorden, som har nämnts efter att Wachtmeister donerades gården, har haft sin bostad och sitt livsgärning i Bäckby i nästan 50 år. Hans och hustruns minne har "hugförts" genom en gåva till Lundby kyrka. Det är deras dotter som flera år senare skänker en fin bibel "i Regal Folia, kon. Carl XII". En inskrift på pärmens insida lyder "Denna bibel är skänkt och förärad till Lundby kyrka- Guds aldra heligaste Nampn till ära och kyrkan till prynad år 1739". Denna bibel har legat på predik-

stolen i Lundby kyrka i åtminstone 230 år, nu inlagd i betryggande förvar i sakristian.

I slutet av 1600-talet var jorden i Bäckeby föremål för otaliga mätningar, delade meningar och långa Lantmäteriakter med förändringar av kartorna och protester från alla parter. Den första riktiga kartan är gjord av J Carlsten som också gjorde en ny karta 1693. Den senare efter många påminnelser till Carlsten från många, bland annat från en Johan Menlö i ett brev den 13 januari 1693 och en Gyllenstierna året innan. Dock så blev resultatet efter ett mödosamt arbete en

vacker, tydlig och långsmal som ingen annan bykarta i Lundby. Originalet mäter 1,5 m på Lantmäteriet. Gårds- eller byfiguren är annorlunda 1693 än 1652. Nu har den långa "fågelnäbben" norrut tillkommit. Det är mest om den marken som striden står senare vid storskiftet 1785-1786.

Vid beskrivningen står det att själva byn Bäckeby är totalt 25 öresland varav cronohemmanet, Storgården, är 16 och academien 9 öresland (tunnland). Ägare av Storgården vid förrättningen är Carl Larson, gården kallas även rusthållet, och Jan Larson academibo. När storskiftes förrättningen görs är alla grannarna representerade.

Under 1700-talets första del är det många namn som förekommer i husförhörböckerna. En Corpral Stubb, som efterträdde Cameraren Johan Menlös, är kvar på sin anslagna gård till 1748. En Anders Johansson förekommer på 1750-talet men flyttar 1761, vidare "Bonden" Lars Andersson med hustru Charlotta Ersdotter.

1760 kommer Eric Ersson, kallas för danneman (duglig och pålitlig), med hustru Britta Olsdotter. Han uppges vara son till Hendrich Erson och flyttar senare till Hacksta. Därefter blir det Johan Person och hans hustru Anna Johansdotter.

Denne Johan Person är innehavare av Rusthållets västra del i Bäckeby (Storgården). Just under hans tid delas hemmanet upp i 2 delar, t.o.m 3, en sorts hemmans klyvning, men bara under en tid.

Den östra delen av Rusthållet innehåller av Carl Larson inkommen från Dingtuna 1775. I husförhörboken 1785-1794 finns då på den 3:e delen av Rusthållet Johan Larson, gift med Stina-Greta Larsdotter, på västra Rusthållet Jan Janson. Johan Larson är både kyrkvård, nämndeman och Rusthållare. Hans första hustru lämnar honom 1801 och han gifter om sig med Christina Olsdotter. Johan avlider 1823. Vid Johan Larsons bortgång är Rusthållet delat mellan Carl Larsons söner Gustav Robert och Eric Adolf båda Carlson.

Under perioden 1825-1834 möter man en Johan Larson igen han var född 1781 och hans hustru Christina Olsdotter född 1774. Denne Christina var gift med en Johan Larson d.ä. född 1750 som var brukare på gården innan, så hon "bytte bara" till en "nyare" Johan Larson. Detta var tydligen vanligt och utmärkande drag för kvinnor av Dingtuna börd, blev de änkor så letade de upp en med samma namn och födelsesocken.

Eric Adolf Carlson är kvar på Rusthållet enligt hfb 1834-1843. Efter Christinas bortgång flyttar Johan Larson på academigården från gård och socken 1839, ny academiåbo blir då Dan Andersson från Skerike.

Eric Adolf Carlson medverkade vid sockenstämmorna där det ofta var stridigheter, hans vapendragare där var Jan Janson i Tönsta. Första gången han framträder i protokollet var 1833 i en fråga om att prästen begärde reparation av Prästgårdens och Klockargårdens bakugnar och brandmurar. Prästen påpekar att det är en stor spricka i muren "som vore vådligt för båda gårdarna" Eric Adolf nekar till att socknen ska behöva reparera och får givetvis hjälp av Jan Janson. Beslut togs att sockenstugans mur möjligen kunde få "botas" men ingenting annat. Några år senare nämligen den 13 april 1839 brinner Klockargården och sockenstugan ned just på grund av en murspricka.

1855 avlider Eric Adolf Carlson och hade då mot slutet blivit häradsdomare och nämndeman, Jan Janson dör året efter 1856.

På Lillgården efterträder Lars Gustaf Pettersson Dan Anderson som kom 1839. Lars Gustaf är utan tvekan måg i gården, gift med Anna Lisa Danielsson. Han har varit på gården långt tidigare då han gjorde dagsverken i socknen bland annat "kör till kvarn åt fattiga". För året 1857 står en rättare Lindqvist för Lillgården, academiens folk är då tydligen brukare åt Lars Gustaf.

På Bäckby Storgård har en måg till Eric Adolf Carlson dragit in, det är Carl Adolf Fritz gift med Eric Adolfs dotter Maria Vilhelmina Carlson. Fritz avlider 1880 men änkan Maria är kvarskriften åtminstone till 1883 på fädernegården. Sonen Carl Vilhelm Fritz befinnes vara skriven på Tönsta samma år som fadern avlider.

År 1896 är A.O Johansons sterbhus i Vallby ägare till Bäckby Storgård. Samma år inflyttar "Hemmansägare" Anders Robert Andersson född 1869 och gift med Alma Broström född 1874 och brukar jorden.

Lars Gustaf Pettersson på Lillgården avlider 1887. Enligt en muntlig uppgift av en släkting lär gården efter hans död skötts från Hallsta gård strax norr om Bäckby. Det fanns två bröder Halén "norr i socknen", en i Hallsta vars namn var Viktor och en i Bäckby Karl Vilhelm Halén. Karl Vilhelm ankommer till gården 1894 och är gift med hustru Selma Eleonora Helena Nilsson och de får åtta barn.

Efter Karl Vilhelm Haléns frånfälle vid 84 års ålder fortsätter sonen Knut som academiåbo. Knut brukar både Storgården (Rusthållet) och Lillgården (academien) från 1923 och när han avlider 1948 övertager hans son Anders båda arrenderna . Han blir även den sista i släkten samt sista akademibonden på Lillgården. Det blev tre generationer som drev Bäckby.

Anders Halén slutar som bonde och gör auktion den 6 april 1972 och sätter där med punkt för Bäckby gårdarnas historia. Han hade sålt sina kreatur redan 1954. Det var full snöyra över slätten vid auktionen, som i protest mot förödelse av gård och jord samt många hundra års odling och möda. I skrivande stund finns inget kvar utan det är bebyggt på hela gården och dess ägor med bostäder samt ett servicehus.

*Källor:Astrid Söderholms, Gårdarna i Lundby socken
Gårdsinventeringen 1975 Västerås Stads Arkiv
Lantmäteriet.*

Bilaga 1: Kort över Storgården 1975 av Västerås Stad

” 2: Kort över Lillgården 1975 av Västerås Stad

Bilaga 3: Kort Lillgården, karta över gårdarna 1786

Västerås

2019-05-09

Leif Björkström

Bilaga 1

Storgården uthus med "grötklocka" från SV, boningshuset låg till vänster, bild tagen 1975

Storgården ladugård och loge från V, bild tagen 1975

Bilaga 2

Boningshuset på Lillgården, till vä nybyggda bostadslängor på Adolf Zetelius Gata, bild tagen 1975

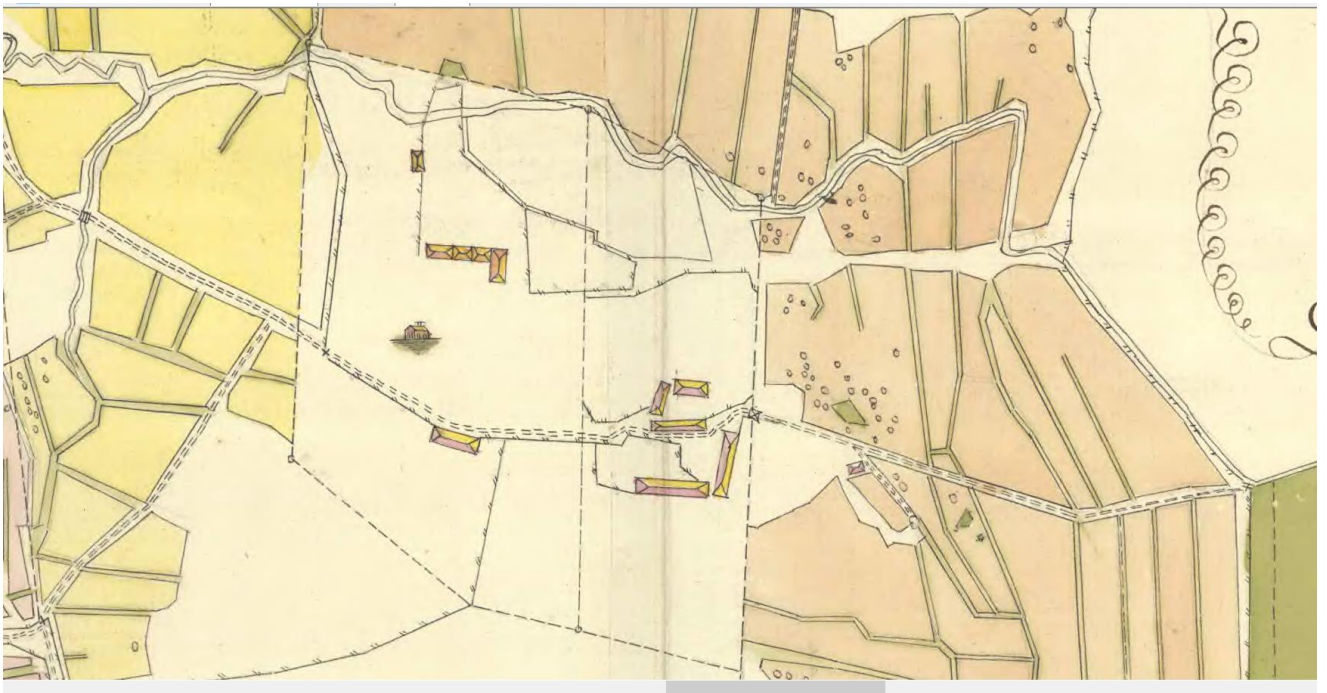

Lillgården bild tagen 1975 från Surahammarsvägen (Industrileden) bilen åker på vägen till återbruket idag.

Bilaga 3

Cykelbanan med damer och barnvagnar går österut under suraleden, bild tagen 1975

Karta över Storgården och Lillgården 1786. Storgården ovanför vägen och Lillgården under vägen i mitten. Den norra delen av kartan är till vänster.